

חג החנוכה חג האורים

מבוא

חג החנוכה נקרא חג האורים, והדלקת הנרות בכל שמונת ימי החנוכה היא טקס מרכזי בציון החג. מקובל לקשר את הדלקת הנרות לנס פך השמן. אכן קשר זה קיים, אך האור מסמל הרבה מעבר לנס פך השמן. האור הוא סמל לתקווה, סמל לכוחה של הרוח וסמל לשמחה. באור אפשר "לגרש את החושך", את הצער ואת הפחד. לכן הדלקת הנרות בחנוכה מגלמת גם את מהות חג החנוכה: התקווה. אף שהסיכויים היו אפסיים, הצליחו המעטים לנצח את הרבים, והחלשים ניצחו את החזקים. הגורל אינו נקבע מראש, ואפשר להפוך דברים לטובה.

ביחידה זו נכיר לתלמידים את המשמעות הסמלית של האור ובכך נעמיק את הבנתם של משמעות החג.

מטרות היחידה

- התלמידים יחזרו על סיפור החג שכבר נלמד בשנה שעברה בתכנית "מעגל החגים".
- התלמידים יתעמקו בנושא האור – האור כסמל ומשמעותו בחג החנוכה.

מהלך השיעורים ונושאים להעמקה

(חלק א : סיפור המכבים (פעילות חזרה)

1 קריאה של הסיפור "סיפורו של שמעון המכבי"

קריאת הסיפור תאפשר חזרה קצרה על הסיפור ההיסטורי של החג. הסיפור מדגיש את המוטיבים של אור וחושך.

שאלות על הסיפור ההיסטורי:

למה בחרו היוונים דווקא במתתיהו כדי להביא קרבן לגדול האלילים היוונים?

למה היה איש יהודי מוכן לעשות זאת?

למה הרג מתתיהו את היהודי?

מה לדעתכם קרה לאחר שמתתיהו הרג את האיש?

אילו יתרונות היו למכבים על היוונים?

למה היה חשוב לחגוג את הניצחון דווקא בבית המקדש?

המכבים הדליקו את מנורת בית המקדש, מנורה של שבעה קנים.

מה אנו מדליקים כדי לזכור את האירועים?

דיון על השיחה בין הקוף והבלש בנושא נס פך השמן / תיאור נס פך השמן מובא בתלמוד (תלמוד בבלי, מסכת שבת, דף כ"א, עמוד ב') ואכן נכתב מאות שנים לאחר ניצחון המכבים על היוונים. הנס אינו מוזכר כלל במקורות קדומים יותר, ולכן אמינותו ההיסטורית מוטלת בספק. לכן לא הוכנס סיפור זה ב"סיפורו של שמעון המכבי". עם זאת היה חשוב להזכיר אותו לתלמידים כי הוא מובא בתלמוד והוא סיפור חשוב במסורת החג (יש הסבורים כי חכמינו ציפו אותו למסורת כדי שחלקו של האל יורגש יותר בסיפור).

בדרכו הוא, הוא מבטא מסר חשוב של חג החנוכה והוא שאין להתייחס (לנוכח המחסור בשמן, לנוכח היוונים ולנוכח הצרות והחושך). ההפך הוא הנכון: יש ליזום ולפעול (להדליק את המנורה כל עוד יש שמן, למרוד בחכמה נגד היוונים, להדליק אור נגד החושך).

בדרך כלל כאשר מספרים את סיפור חנוכה לילדים, אין מבקרים את מתתיהו על שהוא הרג איש, אך זה מעשה קיצוני מאוד. אין אנו מעוניינים לפתח דיון על השאלה של צדקת דרכו. ובכל זאת חשוב שלא להתעלם מהבעייתיות שבמעשה ובעיקר לא לגרום לתלמידים לחשוב כי זה מעשה רצוי לחיקוי בחברה שלנו. על כך מרמזים דברי הילדה בעמ' 53, על רקע המעשה (הממשל היווני העריץ הטיל גזרות הנוגדות אחת מזכויות האדם הבסיסיות ביותר – חופש הדת), שטוב שבימינו, בחברה דמוקרטית תקינה, מעשה כזה לא היה מתקבל ושקיימות דרכים לגיטימיות להתנגד לממשלה.

- ראוי לקשר נושא זה לשתי סוגיות רלוונטיות שנלמדו ביחידה של יום הזיכרון לרצח רבין:
- א. דרכים לגיטימיות להביע התנגדות לממשלה.
  - ב. מידת האחראיות של הממשלה להתחשב גם בדעותיו של המיעוט (סוגיה זו נדונה ביחידה של החינוך הלשוני על יום הזיכרון לרצח רבין).

2 עושים סדר – חזרה על הסיפור ההיסטורי כדי לוודא שהתלמידים עקבו אחר רצף האירועים (משימה 1)

חלק ב : אור וחושך בחנוכה

1 "אור" וחושך" ב"סיפורו של שמעון המכבי" (משימה 2)

התלמידים מתבקשים לסמן בסיפור את המילים "אור" ו"חושך" עצמן או מילים המתייחסות לאור ולחושך יחס ישיר או עקיף. דוגמה:
אור: (ימים) של אור, להלהיב, האור בקצה המנהרה, הדבר בער בנו, הדלקנו את המנורה ועוד.
חושך: ימים של חושך, כוחות החושך, סילקנו את החושך ועוד.

2 בדיקה של מילים בסיפור הקשורים קשר סמלי לאור ולחושך (משימה 3).

פעילות זו מביאה לידי הבנת המשמעות הסמלית של המילים אור וחושך.

תשובות אפשריות:

אור: אמונה, אומץ, נצליח, תקווה, ניצחון ועוד חושך: חרדה, חוסר ודאות, גזרות ועוד.

בכיתות המתקדמות אפשר גם לדון במילים שיכולות להתפרש לכאן או לכאן.

אפשר להביא את הדוגמה של המילה "להילחם" – המילה אינה מובאת ברשימת המילים שבחברת לתלמידים. ייתכן שתלמידים ישייכו אותה ל"חושך" כי אנו נוטים לראות במלחמה משהו שלילי, אך אולי יהיו תלמידים שדווקא ישייכו אותה לאור כי יש בלחימה האפשרות שלא להיכנע לרשע ויש בה פתח לתקווה.

פעילות העשרה: אפשר לבקש מהתלמידים לחפש בסיפור של שמעון את המילים

הרשומות במשימה 3. עליהם לסמן את המילים הקשורות לאור בצהוב ולסמן את המילים

הקשורות לחושך בכחול.

לאחר שסיימו, אפשר לשאול:

כאשר אתם מסתכלים בסיפור במבט כולל, האם אתם רואים יותר אור בתחילת הסיפור או בסופו? האם יש יותר חושך בתחילת הסיפור או בסופו? נסו להסביר את מה שגיליתם. אם נסתכל בדף במבט כולל, נראה שיש מעבר מיותר כחול ליותר צהוב, מחושך לאור, גם אם יש מקומות שבהם שני הצבעים שזורים זה בזה. מעבר זה מעיד על הסיפור ההיסטורי - מעבר מהחיים המוגבלים בגזרות הקשות של היוונים לניצחון ולחופש הדת שהושג בסוף הסיפור.

שפת הסיפור: מילות ניגוד

בסיפור לא רק המילים אור וחושך מצביעות על מצבים מנוגדים. אפשר לחפש את מילות

הקשר המצביעות על הניגודים (כגון אבל, אך, מצד אחד וכדומה) ולהקיף אותן.

3 קישור תכונות האור לסיפור המכבים (משימות 4-5)

אפשר לעזור לתלמידים להבין את מרכזיות האור בחג

החנוכה בציון כמה אפיונים שלו הדומים לאפיוני המעשים של

המכבים.

תחילה נקרא שלושה ציטוטים ופתגמים הדנים באפיונים

חשובים של האור (משימה 4).

לאחר מכן נעמוד על התכונות של הנר הדומות לתכונות

המכבים (משימה 5).

4 קישור הדלקת נרות חנוכה לתקופה בשנה שבה החג מתקיים ודין במצווה של

"פרסום הנס".

5 משימת סיכום ביניים (ראו משימה 6).

6 נר לי, נר לי – דיון בקשר בין המנורה של סיפור חנוכה לחנוכייה הנדלקת בחג.

כאן תהיה בדיקה שהתלמידים מבחינים בין המנורה לבין החנוכייה (משימה 7).

ג) חלק ג : הדלקת נרות בחנוכה (פעילות חזרה)

כיצד מדליקים נרות חנוכה? פעילות חזרה על הנלמד בשנה שעברה בתכנית "מעגל החגים"

מספר הנרות שמדליקים בכל ערב (משימה 7)

הברכות הנאמרות בעת הדלקת הנרות (משימות 8-9)

ביום הראשון של חנוכה מברכים שלוש ברכות:

"ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וציונו להדליק נר של חנוכה".

"ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה".

"ברוך אתה ה' אלוהינו מלך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה".

בימים האחרים אומרים את שתי הברכות הראשונות בלבד. ברכת "שהחיינו" היא ברכה הנאמרת על דברים חדשים, למשל על אכילת פרי בפעם הראשונה בשנה, לבישת בגד חדש, קיום מצווה בפעם הראשונה בשנה (כגון הדלקת נר של חנוכה) ועוד, לכן היא נאמרת רק בערב הראשון של חנוכה ואינה נאמרת בשאר ימות החג.

ד) חלק ד : האור – סמל אוניברסלי לשמחה ולתקווה

כל דת יוצק יוצקת לסמל תוכן ייחודי משלה אך מרתק לראות שיש מוטיבים השותפים לתרבויות רבות. נראה כי האור הוא סמל לשמחה, לתקווה ולרוחניות בתרבויות רבות. אוניברסליות זו מעידה על כוחו של הסמל.

במדור "הידעתם?" שבעמ' 60 בחוברת התלמידים מוזכרים שני חגים המכונים אף הם "חג האורים": חג המולד הנוצרי והדיוולי ההודי.

דוגמה אחרת לחג שהאור מרכזי בו הוא "חג הקדושה לוציה".

החג נחגג בעיקר בשוודיה. השם לוציה פירושו "אור". החג חל בשיא החורף, אז הימים קצרים מאוד והלילות ארוכים מאוד. לכן החג מבשר על ניצחון האור על החושך. בחג נהוג לקיים תהלוכה, ובראשה אישה נושאת כתר של נרות.

הלק ה: בסדנת האמן (משימות 10-12)

/"אמן בסדנה שלו" היא יצירה של רמברנדט, אמן שחי בהולנד במאה ה-17. רמברנדט נחשב לאחד האמנים הגדולים בכל הזמנים. ניכרת ביצירותיו עבודה רבה על האור והחושך. על כן בחרנו באחת מיצירותיו לפינת האמנות שביחידה זו של חנוכה שנושאה העיקרי הוא האור.

שאלה 10

רמברנדט הוא אחד המומחים של הטכניקה הנושאת את השם האיטלקי קיארו-סקורו (שמשמעותו "בהיר-חשוך") והנקראת בעברית "אור-צל". ביצירה זו, כמו ברוב היצירות שבהן האמן משתמש בטכניקה זו, עומדים זה ליד זה שטחים מוארים ושטחים חשוכים. ביצירה "האמן בסדנה שלו" כל השטח שמאחורי התמונה שהאמן צייר בסדנה שלו הוא שטח חשוך שיש בו דלת וכן ציור. כל השטח שלפני היצירה שהאמן צייר הוא שטח מואר. בשטח זה אנו רואים את חלל החדר ואת האיש שהוא אולי האמן עצמו.

שאלה 11: התמונה שעל כן הציור אינה נראית, אך היא נמצאת בחלק המואר של היצירה.

בעקבות שאלה 11 אפשר לפנות עתה לתלמידים המתקדמים ביותר ולשוחח על דברי הילדים בעמ' 61 המבהירים או מציינים שהאור נראה כאילו הוא יוצא מהתמונה שעל כן הציור, דבר שיכול לרמז שהאמנות היא מקור לאור ולשמחה.

לבוסוף אפשר לשאול את התלמידים אם הם אוהבים את התמונה ולהביע את תחושות הבטן שלהם (הרי האמנות גם פונה לרגש האדם) וגם לשאול אותם אם לדעתם התמונה מעניינת.

אפשר למצוא פעילויות העשרה בנושא האור והאמנות באתר של קרן תל"י בגלים:

www.galim.org.il

אנו ממליצים במיוחד על הפעילות האינטרנטית על התמונה "הקדוש יוסף הנגר" שצייר האמן החשוב ז'ורז' דה לה טור (Georges De La Tour) שכמו רמברנדט חי במאה ה-17.

משימת סיום

לתלמידים ילידי הארץ מובן מאליו שכאשר משוטטים ברחובות בחגים, רואים את הסממנים של החג בכל מקום. כדאי לדבר על הייחוד של הדבר – החוויה של יהודים הגרים בחו"ל שונה לגמרי!

ואם אתם רוצים לסיים את היחידה בסיפור...

נר דולק באושוויץ

[...] בצריפנו - צריף הנוער במחנה אושוויץ - היו מרוכזים בחורים מארצות שונות המשועבדות תחת שלטון הנאצים. רובם היו מאירופה המרכזית, אולם היו כאן גם מספר רב של בחורים מיוון, אשר גם אליהם הגיעו הכובשים הגרמנים. היו ביניהם שומרי תורה ומצוות, אשר שלטו היטב בשפה העברית ולכן יכולנו לשוחח אתם. יום יום היינו מתאספים באחת הפינות של הצריף לתפילה בציבור. התפילה בציבור וקיום המצוות גרמו לכך, שנקשרו קשרי ידידות הדוקים בינינו, למרות שמקומות המוצא היו שונים ומרוחקים זה מזה. ימי חנוכה הגיעו. הצלחנו להשיג נר אחד, אשר היה בשבילנו דבר רב משמעות. בלילה הראשון של חנוכה התאספנו בקומה העליונה של אחד הדרגשים והדלקנו בצוותא את הנר היקר לנו עד מאוד. הנר הדולק הזה הדליק גם בלבנו תקוות חדשות לעתיד טוב, וחיזק את בטחוננו ב"מעוז צור ישועתי". ברגע כזה התעוררו בנו הגעגועים הגדולים לעבר, אשר בו חגגנו את ימי החנוכה כל אחד בבית הוריו בשמחה, אבל העבר הזה נעלם ואיננו, ולכן התעוררה ביתר שאת הבקשה הבוקעת מעומק לבנו לעתיד שאמנם היה עדיין רחוק מאתנו, אבל בו תתקיים התפילה ששרנוה אז, והיא - "תכון בית תפילתי ושם תודה נזבח [...] אז אגמור בשיר מזמור חנוכת המזבח".

הרב סיני אדלר, כתב יד בארכיון "יד ושם", מתוך "אני מאמין" / מ' אליאב